

dentes colliduntur. Quod Macer lib. 2. c. 35. hisce
veribus confirmat:

*Ore disceptatum si continetur acutum,
Quo sunt decole & rad. cassilii herba,
Dicitur immodicum denti pacare dolorem.*

Porro $\chi\omega\upsilon\iota\omicron\varsigma$, quod in emboti locum substitui-
mus, $\lambda\acute{\omicron}\tau\omicron\ \tau\eta\varsigma\ \chi\omega\upsilon\iota\omicron\varsigma$ diminutiuum est, significat
infundibulum.

DE RAUCEDINE VOCIS.

CAPVT LXXXI.

N*ux, oleum, si quis capiti, & anguilla, & potus:
Ac pomum ciudum, faciunt homine fore rau-*
cum.

Sex causa raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exic-
cet, vocem exasperat, grumque clangoribus si-
milem efficit.

Secunda, Oleum: & maxime quidem, quod
ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim
glutinosa quadam pars, dura in ore continetur,
ad asperam delabitur arteriam, ipsamque diu-
tule inhaerendo stringit & exasperat. Omne
praeterea oleum in biliosis corporibus prompte
accenditur, quare vocalem saepe arteriam ipsis
exasperat, raucedinemque parit. Quod oleo
attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryi-
no, quod è nucibus conficitur iuglandibus, in-
telligi potest.

Tertia, frigus capitis: ipsum enim caput com-
primit ac stringit: quo fit vt humores, qui sunt
in cerebro, deorsum ad asperam arteriam de-
fluant, eamque immodice humectando rauced-
inem excitent,

*Aper. lib. 3,
Commans-
tar. 5.*

Quarta, anguilla: De ea fatis supra, capite 31. dictum est.

Quinta, potus: nimius scilicet, & maxime quidem, si instante nocte atq; hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodice rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fractus crudi intelligendi hoc in loco veniant. Quatenus enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinesque pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicenna 10. 1. Traç. 2. cap. 1.

RHEVMATIS REMEDIA.

CAPVT LXXXII.

Ieruna, vigila, calidæ dape, tuq; labora.
In spira calidum, modicum bibe, comprime statuas.
Hæc bene tu serua, si vis depelle: rheuma.
Si finas ad pectus, dicatur rheuma catharrus:
Si ad fauces, bronchos, si ad naræ, esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia:

Primum, fames, siue ieiunium: per hoc enim ipsius consumitur materia. Fames enim, vt aphoriz. 59. libr. 7. Hippocrates adserit, corpora exciteat. & hoc quidem ex accidenti: Nam cura fames fecimus, si in fame perseveremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo in quod agat destitutus carniū humiditatem exsiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac difflando consumit.

Secundum, vigilia: quæ & ipsa sane cum totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capite

te 6. methodi medend. & comment. 13. libro 2. aphorif. Galenus testatur, sufficienter exiccant, rheumatis etiã causam, nempe cerebri humiditates necessario consumunt, vaporumque copiam ad caput transmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præsertim si à frigida materia *πεύμα* initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturanr.

Quartum, labor. Hic enim sicuti libr. 2. de dicta Hippocrates adserit, suapte natura superflua demit. Cuius deinde hanc affert causam, nempe quod corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt, quibus calefactis attenuatur & repurgatur, id quod in ipsis superfluum est.

Quintum, calidi aeris inspiratio: & maxime quidem, si ex frigida materia sit rheuma. Ea namque per calidi aeris attractionem incalescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora perinde ac fames, exiccat: adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio siue retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur cathartico: frigesctas namque pectoris particulas, Aetio libro 8. capite 54. teste, calfacit, materiamq; cathartici pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de sanitate tuend. τὸ πνεύμα κατὰ τὴν κατὰ τὴν λέγει dicitur. His amplius oportet ut is qui cathartum patitur, caput suum moderato calore continenter foveat, & à frigore, Boreali præsertim, tucatur: & maxime quidem post diurnos Austr. Harus. Siquidem caput, ut comment. 2. lib. 3. aphor. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atque

humida austina constitutione: Frigus autem Septentrionis superueniēs, ceu manus quæ danti extrinseca capiēns ac premens cerebrum, veluti spongiam quandam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc vero delata alias ad alium locum ex iis qui faciles sunt ad patientiam, multos generat morbos. Minime tamen sub dio solaribusve radiis nudum exponendum est, neq; ad luculentum ignem diutius commorando exarsu faciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, praesertim vaporosorum, ac vini potum fugiat: imo vero quod fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac ritualis, præterea supinum decubitus vitet, ne peccans humor in posteriorem partē & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculum est, ne ad nervos penetrans consulsionem aut paralytism generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumcunque potest vigilet quoniam est radix cura. Hæc fere Rhazes Libro 9. ca. 14. ad Almanforem, & Auicenna 5. tractat. 1. cap. 13.

Vitimi duo versus differentiam inter catarrhum brachion, & coryzam continent. Rheumata autem nomen est generale ad quemlibet materiae defluxum ἀπὸ τῆς ῥίζης, quod est suo: Eius species siue membra sunt catarrhus, & coryza, de quibus supra cap. 1.

Porro rheumatis generatio imbrum generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de partib. animalium, cap. 7. Aristoteles docet. Cum enim ex terra vapor exhalat efferturq; in sublime à caele-

lore, vbi supernum aerem subierit frigidum, consistit: denuo in aquam propter refrigerationem conuertitur, atque in terram defluit. Fluxiones etiam sic ex capite oriuntur, in iis corporibus quibus cerebrum frigidius est, quam temperamentum modicum postulet. Cum enim alimentum per venas sursum respirat vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, sanieique mouet. Hactenus Aristoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ.

CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur misce. e memento.
*Hu decet apponi calicem, consunge saponi
 Quattuor hac misce, commixtu quattuor istis
 Fistula curatur, quater ex hu si repleatur,*

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longe optimum. quod (vt præter quotidianam experientiam, recentiorum fere omnium scripta testantur) neminem vnquam fefellit: Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auripigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cum primis necessaria est.

Auripigmentum siue arsenicum facultatis est causticæ siue vrentis, idq; tam combustum, quâ vstionis expers. Discurrit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi vredine & violento mortu excitat. Reprimit quæ crescunt, & capillos euellit. Quod vero sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me

V s tan.

rangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calcificandi & ipsum vim obrinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & discurit.

Calx omnis communiter habet feruidam vim, erodit,urit, & ignium modo crustas inducit. Calx vero in aqua elota absque mortu desiccatur: ac si his terque aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers constituitur, ac strenue absque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiã *σμηγμα* dicitur, est pingue illud album siue nigrum, quo vestes muliercula lauant, abstergunt & emundant. Calcificat quidem & desiccatur, sed reliquis paulo remissius. Aptissimus est ad emolliēdos tumores in *σκληρῶν* induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit ea. i.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porro fistula (quæ Græcis *σφηγίς* nominatur) arctus oblongus que, & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assidue & periodice, id est, secundum diuersa tempora siue lunationes, ut vocant, fluens. Hic magna parte ex abscessibus parum dextre curatis oritur, sed & ex aliis nonnunquam vicerum generibus ac sinibus perperam curatis, nascitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fistularum tralatione: quando quidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinũ cauitatibus similis. Plura Cornelius Celsus lib. 5. cap. 8. Paulus Ægineta lib. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 3. capit. 11. & Ioannes Tagaultius lib. 3. chirit. in sit. cap. 18.

BONA VALETVDINE.
DE DOLORIBVS CA-
pit s.

316

CAPVT LXXXIY.

Si capitū dolor est ex potu, lymphā bibatur:

Ex potu nimio nam fībris acuta creatur,

Si vertex capitū, vel fons aflu tribulatur,

Tempora fronsq; simul moderate sape fricentur,

Morella colīa nec non calidāq; lauentur,

Istud enim credunt capitū prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, si cuiquam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu dolor accidat capitis, ut is in potu aqua vtatur frigida. Ea namque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac laedant.

Secundum, si cuiquam vertex capitis, siue frons nimio calore afluat, ut ei tempora & frons moderate primum fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellae lauentur.

Tertio Morella, siue Maurella, ut diserte admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrum Officinis appellatū, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem. Graeci *σπύγγου κίττιον*, Latini vero Solanum vocant hortense. Notum est omnibus, vtunturque illo ad omnia ea quae refrigerari adstringiq; possulant: potest enim haec duo ordine secundo, Galeno lib. 8. cap. 144. de simpl. med. facultat. teste. Folia per se trita & imposita, capitis dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus contra fluxum ventris subiiciuntur,

243

*Qui fluxum patitur, si non caueat, morietur,
Concubitum, ut mitera potum, cum frigore motuam.*

DE QUATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

Temporū æstiu ieiunsa corpora siccant,
*Quolites in mensē & conseri Vomitus, quoque
purgat*

*Humores nocuos, stomachus que continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æstas de ninantur in anno.
Tempore vernali calidusq; aer madidusq;
Et nullum tempus melius est Phlebotomia.
Vfus tunc homini Vere u conseri moderatus,
Corpora & motus, verisq; solutio sudor,
Balnea purgentur tunc corpora per medicinas.
Æstas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoq; præcipue choleram rubram dominari,
Humida frigida fircula dentur, sit Venus extra,
Balnea non profunt, sint rara phlebotomia,
Vtilu est requies sit cum moteramine potus.*

Plurima hisce versibus comprehenduntur.

Ac primum quidem, quod ieiunia corpus per
æstatem validissime exiccent. Æstas enim cum
calida sit ac sicca, necessario talem etiam vim,
nempe calidam & siccam in corpore exercet. Cu-
tem igitur efficit rariorē porosaperit, sudoremq;
elicit, quo fit, vt humoribus large discussis ac cō-
sumptis corpus vehementer exicceetur. Superue-
niente autem insuper & ieiunio, magis omnino
exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor,
vt cop. 82 ostendimus, humido deffitutus cibali
in propriam agit carniū humiditatē, ipsamque
exhauit & exiccat: Fames enim corpora siccant.

Secund.

Secundum, quod vomitus singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimum tuenda sanitati adferat emolumenti. Ventriculus enim à bile & pituita cæterisque; prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocratis consilio constat Nam in libro de salubri diæta, ita scriptum reliquit: Melius est, vt is qui singulis mensibus vomere consuevit, continuo biduo hoc agat, quam interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomniis repetitur. Galenus quoque libro 5. de vsu partium, cap. 4. hanc Hippocratis sententiam his confirmat verbis: Recte igitur veteres medici vomitus à cibus in singulos menses, reperi præcipiebant, alii quidem semel, alii vero bis. Omnes aurem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres atque absterforias deligēdas suadent, vt pituita omnis è ventriculo purgetur: neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam supra cap. 15. Cur vero arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicenna 4. l. c. 13. hanc potissimum adsignat causam. Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum sit, quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis: quæ descendens ipsa facile & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenset commoda, siquidem recte fiat, & vomens suapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, quod capitis granitatem tollat: idque maxime, si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus fasam vergente contacta sit. Si vero hæ-

proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitate augere magis soleat.

Secundum, quod visus aciem subtiliorem reddat: praesertim si visus ob vaporum copiam è ventriculo sursum ascendentem obscuratus fuerit: alius enim offendit porius.

Tertium, quod nauseosam auferat satietatem: humorem enim in ventriculi spatio innatantem ac nauseam excitantem euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculū, flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregie opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subacresionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu contractam submoueat.

Sextum, quod *catarrhica* id est, appetentia, amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus namque eiusmodi affectionum causas omnes remouet: remotis vero causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quod corporis ex humorum redundantia lassitudini conueniat, euacuata enim materia, vires corporis omnes leuantur & recreantur.

Octauum, quod renum ac vesicæ vlceribus succurrat: materiam namque eo corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quod lepra auxilietur, & maxime quidem, si cum vehementi vomitio, quale veratrū cum primis existit, eliciatur. Hoc enim lepra materiam eradisatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ cōcoctionis errata corrigi:

figit: quo fit vt & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepra enim origo est ex concoctoris facultatis corruptione.

Decimum, quod corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emēdet: ipsum enim à cute alio deriuat.

Vndecimum, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præsertim qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem vomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obidebant, auertuntur. Ad hæc materia etiam pituitosa, quæ eiusmodi fere parit obstructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quod asthma subueniat: causam eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calefaciendo superfluitates absūmit, vnde asthma gignebatur.

Decimumquartum, quod tremorem atq; paralysin curet: hæc enim passionum materiam auferit.

Decimumquintum, quod magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quoniam vero vomitus rite prouocatus diætorum commodorum omnium fit auctor, cauendum tamen vnice erit, ne is, qui valere & senescere volet, vomitum quotidianum habeat. Nam eius frequentia assiduusq; vsus stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatū. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulsionisq; venas distrūpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maxime si nō ex ventriculi

tricoli vitio orti sint. Caterum in eliciendo vomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quiq; difficiles futuri sint. Difficiliter enim vomentes ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficiliter enim vomentibus, ubi eos ad vomendum viseris, venarum qua in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosi, & angusto thorace pradii. Contra vero faciles & idonei, qui tenues gracileque natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quae singula Hippocrates libro 4. aphor. 6. & 7. ita scribens confirmat: Graciles & ad vomendum faciles, per superiora purgare convenit: qui vero ad vomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est aestas, utpote in qua bilioli potissimum humores generantur, qui facile sursum feruntur, & per vomitum sine negotio eiectantur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphorismo 4. ita scribens confirmat: Aestate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare convenit. Neque obstat quod Hippocrates in libro de diata salubri aphorismo 10. contrarium adstruere videatur, sex hybernis mensibus vomere utile esse tradens: & Celsus libro 1. capite 3. vomitum utiliore in hyeme quam aestate esse scribat: quod uterq; in his locis de pituita vacatione, qua citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est ut illam vomitibus expurgemus. Verum uniuersum corpus si purgare instituerimus, aestate

aestate per superiorem veratem, hyeme per inferiorem, vt est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus aestate per superiora & vomitum magis purgandum: hyeme vero per inferiora. Pituitam vero in ventriculo tantum coaceruatam hyeme vomitu euicere nihil prohibet, imo plurimum confert. Porro quid ex eis quae per vomitum quouis tempore euiciuntur praedicere liceat, Hippocrates libro secundo prognost. aphor. 18. & sequentibus, & post eum in suis commentariis Galenus abunde docuerunt. Lege plura apud Leonhardum Fuchsum lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Institut. medic.

Tertium ex iis quae in praescriptis norantur verbis est, quod quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Aestas, Autumnus, & Hyems. Et inter haec Ver, licet per se sit omnis excessus plane in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite septimo Galenus testatur: respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus sanguini mittendo accommodatissimum est: siquidem aequale est atque adeo neque nimis calidum neque supra modum frigidum: vt rectissime ab Hippocrate libro septimo aphorism. 54. dictum sit: Quibus sanguinem a venis detrudere confert, iis vere sanguinem mittere prodest. Hoc idem tempore sanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, vt lib. 6. apho. 47, Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi quae fit per medicamenta.

Quartum, quod aestas calfaciat atque exiccet, ac

X

pio

proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *δυσχεστία*, quæ corporibus ratione temperis accedit, alimentis vtendum est frigidis æ humidis: abstinendum à Venere & ebreis balneis Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humidat, motus exsiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluum namque frigidi potus sumptionem obpororum apertionem subita nonnunquam corporis in frigidatio, vel paralytis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra capite decimonono & quinquagesimo sexto.

DE NUMERO OSSIVM

dentium, & venarum in humano corpore,

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex dentibus centenisque nouentis,
 Constat homo, dentibus duodecim,
 Ex tercentenis decies sex quinqueque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sint ossa, dentes æ venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cum id quod est crassissimum à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur Ioannes Ta-
 gaultius excellentissimus nostri aui medicus,

du

ducenta & quadraginta sex hoc difficho complexus est:

Adde quater denis bis centum senaque, b. bebis

Quam sis multiplici conditus esse se mel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanforem, ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni autoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint: prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, vt quælibet maxilla, tam superior, quam inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores siue aduersi *τομεις* & *τομινγι* Græcis nominantur, item *γελάτινοι*, quod inter ridendum retegantur, Latinis incisores siue incisorii, quia cibum in os primo allatum confringant & incidant: singulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in quælibet maxilla duo acuti, caninam dentibus similes (vnde *Κυνόδοντες* vocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorum munus est, morſu diuidere escas, atque eas discriminare. Simpli radice constant, quemadmodum incisorii. Sed caninorum qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem fere pertingant, neruisque, qui labri superioris motores ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquam im-

Dentes.

X 2 mi

mineat, ne parte aliqua cœdantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularii dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingivæ partem insederit, in quam implantatur (vel nasu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pullatorium non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus: iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum, Græci γομφίαι & μύλαι, siue μολίται vocant quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: asperi enim sunt, duri & amplii, ut incisa à tonnicis & confracta à caninis in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in utroque latere caninorum sita, totidemque inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplice radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alii vero duplici, nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes qui sunt omnium recenditissimi, ac prope modum gingivæ aperti, Græcis σωφρονισήρες, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψιγόνες, id est, serotini, & Κεγοντήρες, quod a ratē perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent unde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes enascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam

ad

ad octuagesimum annum, teste Plinio lib. 11. capite 37 Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib. 11. c. 8. de vsu part. Auicenna prima. doct. 5. sum. 1. cap. 6. Andreas Vesalius lib. 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11. de dissectione. Et Leonhardus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 11.

Tertio demum loco traditur humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia getona da est.

DE QVATVOR HVMORIBUS humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

Quattuor humores in humano corpore constant.
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholica, aqua confertur pituita,
Aer sanguinis, ignea vbi Cholera.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt, cum propriis agit. Sunt autem ii numero quatuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant Melancholia frigida ac sicca est, & terra respondet. Pituita frigida & humida existit, & aqua comparatur. Sanguis calidus est atq; humidus, & confertur aeri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sane vulgaris hisce vesiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt.

Humidus est sanguis, calor, est vis aeris .lii.

Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est.

Sticca calor cholera, & sic igni sit simulata.

Frigens sticca melancholia est, terra ad simulata.

Sanguis omnium humorum facile præstantis
simus est, vel quod materia sit spirituum, in qui-
bus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet,
vitalis & animalis: vel quod vitæ principis
conformis exiit. Est enim temperate calidus
ac humidus: vel certe quod præcipuus ipsius usus
sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particule cor-
poris, vt multis in locis testatur Galenus nutri-
untur. Et vt vno verbo dicam: Sanguis naturæ
thesaurus & vitæ fomes est: vt quo affatim effu-
so mors subinde sequatur. Hinc sane est, quod
Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Ani-
ma omnis carnis in sanguine est. Significat autem
tem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in
sanguine esse, vult sanguinem vehiculū esse vitæ.

Sanguis.

Phlegma.

Phlegma secundum probitatis locum sibi ven-
dicat. Hic humor, vt testis est commentar. 39. li-
bri de natura humana Galenus, in prima cibo-
rum mutatione generatur. Colore autem al-
bus existit, & concoctione in sanguinem muta-
tur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio cor-
poris nutrimentum, nullum quod pituitam
expurget propriam instrumentum natura ma-
chinata est. Quippe in ventriculo generata pi-
tuita, quia fertur simul cum iis, quæ ex cibi po-
tibusq; humoribus in iecur distribuuntur, conco-
cta iam sanguis euadit. Quod autem pituita in
venas fertur, animali etiam ex usu est. Desiderat
itaq; talis humor non vtq; euacuari, sed in cor-
pore manens alterari. Quod vero in intestinis
reli-

relinquitur, à bile ex iccinore in ea defluente
absterfum, commodiffime ac celerrime per fe-
dem eicitur, vt lib. 5. de vfu part. corpo. hum. cap.
4. fufius Galenus oftendit. Porro excrementum,
quod à cerebro diftillat, veluti Gal. 2. de naturali
facult. capite vlt. attestatur, proprie non refte
appellatur pituita, fed Græce βλεννα κ̄ κ̄ρυσσα,
Latine, Mucus.

Flaua pallidave bilis fic à colore, qui est flauus
pallidusve, appellationem accepit. simpliciterq;
Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter
naturam, capite 10. teste, χολή dicitur. Reliquas
vero omnes biles cum coloris adiectione nomi-
nant. Generatur autem bilis in hepate, ibi-
demq; cum sanguine miscetur. Necessarium au-
tem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet
totius corporis color ab ea, haud secus quam in
ictero, inficeretur. Hinc natura huic propria
sedem machinata est, vesicata nimirum, quæ iec-
ori subest, & bilem ex eo ad se per convenien-
tem meatum trahit. Vfus autem bilis flauæ est,
vt intestina à pituitosis excrementis repurget &
abstergat, atq; earundem excretionem adiuuet.
Ad intestina autem defertur bilis per meatum
duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti fax ac sedimentum
sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis in-
dicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisite lo-
qui, Galeno scilicet. 6. aphor. comment. 53. attestan-
te, nondum atra bils nominari debet, sed mel-
ancholicus humor. Necessè vero est ab hoc hu-
more expurgari iecur, ideoque instrumentum,
quo ille expurgetur, natura lienem condidit.
Qui si minus quam oporteat melancholicum

X huc

humorem ad se trahit, vt inde sanguis imparior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perspicuum omnibus sit, enim humorem in iecore generari, à quo tandem in lientem transfertur. Vfus autem atra bilis naturalis est, Galeno libro 3. de vsu part humani corporis, capite 4. attestante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipsa enim cum acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisite comprehendere cibos cogit ac retinere, quousque plene concoquantur.

Verum enim uero cum exacta humorum cognitio vtilissima cum primis sit, & oppido quam necessaria de ipsis latius non nihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehensum est, humor est calidus & humidus ex temperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est iuxta neotericorum diuisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humidus, substantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis ac benignus.

Verum non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit degenerauitque, intra ramentum suae latitudinis terminos: quos si transgreditur, non iam sanguis, sed alius humor venit appellandus. Hoc autem (sanguinem, inquam, degenerare à propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria eius substantia, citra alterius admisionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam: nempe, vel quia eius substantia crassior est,

est, aut tenuior quam debet: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est in flauam bilē mutatur: quod vero crassius in atram, idq; absque separatione Alterius vero ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet varia species bilis, pituita aut melancholica cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: teuior, cum flaua bilis aut aquositas. Secundo colore: pituita namq; ratione declinat ad albedinem, flaua bilis ad pallorem: melancholica vero ad nigredinem. Tertio, odore: foetet enim, cui humores admixti sunt putridi, omnino vero expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flaua bilis namq; admixtione ad amaritudinem, melancholica ad aciditatem, pituita vero ad insipiditatem vergit. Auicenna i. r. doct. 4. cap. 1. & Ioannes Tagaultius lib. 1. institut. chirurg. c. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore vero & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hac certe concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisite concoctus. Est quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imo si cum corpore confersur,

X 5 cur,

tur, paucæ admodum frigiditatis videbitur esse
 particeps: sin vero sanguine ac flaua bile, non
 modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit.
 Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc no-
 mine ad omnes sapores, qui delectationem gu-
 stui pariunt. Alias enim naturalis pituita *ἀπιδὸς*
ἢ ὑδατώδης id est, qualitatis expers, insipida &
 aquosa, hoc est, aquæ saporì valde assimilis est.
 Huic natura, vt dictum est, proprium instrumen-
 tum, veluti flauæ bili & melancholicæ machina-
 ta non est, sed simul cum sanguine fertur, vt in
 ipsum oportuno tempore facile commutari
 queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam
 atque propinquam habet. Huius quidem pitui-
 tæ duplex est necessitas, & vna utilitas, Ac prior
 quidem necessitas est, vt in hoc iuxta membra
 sit, quo facultates eorum caliditate sua natura-
 li in ipsa concoquenda ac distribuenda operen-
 tur ex eaq; tempore indigentia nutriantur, cum
 proprio videlicet alimento, quod est sanguis mi-
 tis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ
 sanguinæ destituta fuerint: eam enim à ventri-
 culo nonnunquam atque hepate ex accidente
 quopiam retineri contingit. Altera necessitas
 est, vt sanguini misceatur, ipsumq; adeo mem-
 bris phlegmaticæ constitutionis siue tempera-
 turæ, quale cerebrum cum primis existit, atque
 spinæ medulla à Galeno *ὑδατώδης* & *μελέη*, ab
 Arabibus vero Nacha appellata, nutriendis ac-
 commodet. Horum namq; sanguini pituitam a-
 d admisceri oportet iuxta mensuram, quam
 materiam necessitas exigir. Utilitas porro eius
 est, vt articulos ac membra, quæ in continua
 sunt atque iugimotione, humectet: vt scilicet

melius inuerti possint, quia vbi non sint partes
 humectatz sed sicca, difficiles sunt ad motum:
 & ne per calorem qui ex motu & collisione
 proficiscitur, penitus exiccantur. Non natura-
 lis pituita est ea, quæ à modo descripta de gene-
 rat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos
 si forsam pertranseat, non iam amplius phleg-
 ma pituitaue, sed alius humor dici debet. Con-
 tingit autem bifariam pituitam ipsam à propria
 sua natura degenerare: Vno quidem modo in
 se, quando scilicet in propria sui ipsius sub-
 stantia citra alterius admissionem permutatur:
 Quod sane multifariam contingit. Alia enim
 iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, cras-
 sitie ac tenuitate partium suarum diuersa appa-
 ret: eaq; à similitudine maccaginis, quæ è semi-
 nibus quibusdam extrahitur, mucilaginosâ dicti-
 tur. Alia in substantia secundum sensus iudi-
 cium æqualis apparet, cum reuera tamen in par-
 tibus suis sit diuersa, eaq; pituita est cruda: quæ
 in ventriculo perissimum atque intestinis colligi-
 tur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo resi-
 det, Hippocrates in libro de salubri diæta, singu-
 lis mensibus bis vomitu expellendam præcipit.
 Ad alterius vero excretionem, quæ in intestinis
 congeritur, à natura constitutum est vt flaua bilis
 è vesicula fellis, quæ *χοληδόχου* Græcis dici-
 tur, ad ieiunum reliquaq; ad inferiora intestina
 deferatur, eaq; à pituitosis excrementis repur-
 get & abstergat, ipsorumq; expulsionem iunet.
 Hæc eadem interim in venis quoque, senum
 præsertim, ob concoctorum facultatis imbecilli-
 ratem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo
 augetur, ac crassescit. Huius vero molestiam

curat

cum ulterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus, quo tamelius est, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia & præcipue ad tibias: quo naturaliter alioquin ob gravitatē suam tendit. Eaque causa tibiæ senum instantur nonnunquā, adeoque in tumorem at tolluntur, vt presse digitis fossulam representent: & maxime quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pingnibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatae similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saluis haud raro ac sputis illorum visitur qui cibos minus belle conficiunt, quique largius bibunt: consuevit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares distillare. Hac eadem per decoctionem indurata pituita euadit crassa ac mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in iuncturis moram euauit: crassum vero inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius tellatur, fere incurabilis Sic enim lib. 1. de Ponto eleg 4. de illa cecinit:

Tolle nodosam nescit medicina podagram.

Alia vero pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanitate

gare tuenda & libro 1. capite 8. de sympto. cau-
 sis, & libro 2. capite 6. de differen. tenu. & lib. 0
 2. capite 5. de loc. afect. & libro 11. capite 3. me-
 thodi medend. Altero modo pituita efficitur
 non naturalis, per admistionem: quando scilicet
 alius quispiam humor illi extrinsecus acce-
 dit; verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut
 atra. Si sanguis pituita permisceatur, hæc dul-
 cis efficitur: fiuntq; ex eo sicuti in libro de mul-
 titudine, cap. re 17. Galenus testatur, somnolen-
 ti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ
 propter infirmam concoctionem in corporibus
 redundans cibi fastidium parit, perindeque as-
 dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si fla-
 ua bilis, salsa: hæc mordacior certe sicciorque, ac
 leuior cæteris pituita generibus inuenitur: nam
 flaua quoque bilis mordax sicca & leuis est. Hæc
 quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, &
 in corporibus intemperantiam, qui fortia vina
 bibunt, & salis vescuntur cibis, nascitur copios-
 sius: ac inde perniciosi oriuntur catarchi. Lon-
 go vero tempore in ventriculo residens intole-
 rabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius au-
 tem huc illuc per intestina discurrens ipsa fere
 exulserat, dynteriamq; generat & tenesim.
 Si melancholica pituita permisceatur, ea acida
 efficitur, sãpiusq; in imbecillo ventriculo, quam
 in aliis corporis partibus reperitur: melancho-
 lia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt
 concoctionem eius adiuuet, famemque ac natura-
 lem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo
 nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamq; reddit
 acidam: quæ ex acido certe gustu iudicari faci-
 le potest: fiuntq; ex ea in corporibus redundan-
 te

re famelici. Quinetiam pituita per se non nunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admisionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructuum quorundam succis accidere solet. Primum enim illi feruent atque ebulliunt, deinde accescunt. Postremo vero pituita quædam melancholiz ponticæ admisione pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen ob eius melancholiz raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cum nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cõcoquendõ in sanguinem mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ $\chiολη$ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiorè parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore vero flauus aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu ? autiem: sapore vero exacte amarus, non autem acutus siue acris, vt quidam male affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas deferretur: altera ad $\kappaύστιν$, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine deferretur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione memori, in cuius temperatura

conuenientem fluxu bilis partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiz necessitas requirit Galenus libro 5. de vsu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti vero, vt sanguinem quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam membri, vt nimirum vasa fellis nutriat. Vtilitatis vero duo sunt iuuamenta: vnū, vt intestina ab inhaerentibus fæcibus & viscolophlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & ani musculos pungat atque irriter ad exercendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, male habent intestina in expulsiōe excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dicitur, quæ à prædicto humore vere bilioso degenerauit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur: quæ si egrediatur, non iam bilis sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt sic dicatur) per se, & in se: altero modo per admissionem. Per admissionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim est cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari solet, nota & famosa, siue maioris famæ vulgo
appet

appellatur. hinc sepe tertiana morba oritur. Alia vero est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando vero cum crassa pituita miscetur, vite linæ bilis appellatur: tolet, quod ouorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursum duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim: magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atra bili ex bilis naturalis assatione factæ, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed non clarus, neque floridus, imo sanguini qui in venis est similior. Bilis vero non naturalis per se & in se. 1. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius quod tenuius inest in sanguine, rarsum enim in melancholiam vertitur. Alia vero in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prassinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mixta generatur viriditas. Altera est aruginosa, quæ aruginis colorem imitatur, &

gigni-

gignitur ex porracea, quando eousque adurit, donec humiditas eius exsicceetur, & ob siccitatē albescat. Et hæc duæ extreme quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco supra citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 8. Insistunt chirur.

Melancholia si in vniuersum definiatur, humor est frigidus & siccus, ex crassiore ipsius chylis portione progenitus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fax, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidam sanguis, cuius color niger est, sapor vero æterbus, vel acidus, vt vomentibus eum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores vniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Vna enim cum sanguine ad venas defertur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiam partem esse oportet iuxta mensuram, quam materia necessitas exigat: sicuti sunt lien, ossa, & omnia membra terrestria. Vtilitatis vero siue iuuamenti, vt nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousque restringat, firmet ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars nempe crassior magisque terrea, quæ non satis commode à naturali calore alte-

Y rari

rari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitate ad lienem se iungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholiz superfluitate expurger, vel vnicuiusdam membri, nimirum ut lienem nutriat. Vtilitas vero eius est, ut ad os ventriculi proficiens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quam mulierculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, ut contrahat ventriculum ac confringat: & eum acerbis atque acidis, non modo non laedit actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, ut acredine suæ commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur succus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, in:ra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergreditur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicitur. Eius quatuor differentiarum nomine communiter statuuntur, licet plures sint obsecuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dicitur est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur) in propria sua essentia torretur, aduritur & putrescit,

fcit, fitque bilis atra exquisita. Talis enim, vt li-
bro 14. capite 9. Therap. method. & libro de atra
bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Ga-
lenus ait, ex humore atro supra modum adusto
constatur, habetque splendidum aliquid, veluti
bitumen & pix Hęc autem (vere inquam, atque
exquisite atra bilis nominata est) acida est, & in-
terram effusa velut acetum feruet, & ipsam fer-
menti ruti eleuat, tum omni animanti iniucun-
da adeo, vt ne mures quidem ipsi aut muscę eam
gustauerint, non magis quidem, quam opio-
sum salem, in quo nullum animans vitam per-
agit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat.
Porro tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cum
ille veluti sanguinis limus (quam melancholis
am naturalem diximus) diutius moratur in cor-
pore, & neque per aliquem sensibilem efflu-
xum, neque occultum excernitur: verum trans-
mutatur, contrumpitur & putrescit. Siquidem
hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter
putredinem, aut febrem inflammantem, nigram
efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9.
methodi medendi: quę quidem frigida est,
quia terrestris, sed tamen caloris non expers,
quemadmodum & cinis, & acetum apparetque
dum per aluum (vt contingit aliquando dysen-
tericis) excernitur, splendidior ac nigrior ipso
sanguine crassiore & nigriore, quem humorem
melancholicum appellamus. Splendet enim
veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum
vocat.

Secunda species seu differentia bilis atrę non
naturalis est, quę ex adustione aliorum humo-
rum nascitur, vt illa qua fit ex flaua bile vehe-

menter vsta : quæ etiamnum tantæ est malitiæ,
 vt & terram radat, & eam more bilis exquisitæ
 atræ in altum attollat Sed & muscæ ipsam, non
 secus quam vere nigram bilem, refugiant. Si
 sanguis quoq; aut pituita in corpore vehemen-
 ter incaluerint & exurantur, efficitur etiam mel-
 ancholicus humor, non naturalis per adustio-
 nem dictus, vt voluit Auicenna. Verum dux ista
 postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut
 pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores
 sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. li-
 bro tertio, prædicit Hippocrat. illam bilis atræ
 speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata
 generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassior
 sanguine generationem habet: qui subsidenti
 in dolio vini faculæ aut amurcæ, hoc est, feci os
 lei proportionis respondet. Hæc enim mitior est,
 sed potissimum quoties traxit nondum in ani-
 mali moram cum aliquo calore abundante præ-
 ter naturam. Verum priusquam in exactam a-
 tram bilem transmutetur, primo in vitellinam,
 secundo in porraceam, tertio in æruginosam
 transit

Tertia species melancholicæ non naturalis est,
 quæ originem sortitur à lapidosa quadam con-
 cretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chir-
 urgis erysipelata & inflammationes (quas Græci
 Φλίγμωας vocant) aut quibus alii tumores ex
 naturalibus humoribus procreati ad motus ex-
 trinsecus præsiidiis nimis vehementer refrigerā-
 tur, adstringanturque: vel cum iisdem tumori-
 bus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntque
 medicamentis applicantur. Tunc enim toto quo
 in eis subtilissimum erat dissipato, id quod resti-
 tum

quum est (nempe crassus) plus iusto desiccatum lapidis duritie consequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholix non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholix naturali permiscetur: quod dum fit, dulcoratur ac mirefcit magis, nisi dum alterutra bilis adusta huic commiscetur. Siquidem tunc vel aerefcit, vel amarefcit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimo quarto Institut. chirurg. Plura Ioannes Baptista Montanus in 1. doct. 4. capit. 1. Auicennæ, & Leonhardus Fuchsius libro 1. Sect. 4. capite 2. Institut. medic.

DE TEMPERATURA, SIVE
complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pinguis ista sunt atq; iocantes,
Rumoribus, nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, forcula, risus,
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi studiu habiles sunt, & magis apti:
Quodlibet ex causa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilarius, ridens, rubeusq; coloris,
Cantans, carnosus, satiu audax, atq; benignus.

Signa, quibus sanguinea temperatura facile
dignosci queat, hic recensentur.

Ac primum quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine proprie dicta minime hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & post eum

Y 3 Aui;

Auicenna 2. 1. doct. 3 capite; attestantur, ex habitus frigiditate gignitur, sed de pinguedine ad mediocrem corpulentiam siue carnis abundantiam extensa, quam *σφοδρία* Græci vocant. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ & humidæ, hoc est, sanguineæ temperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ii & virtutem assirailatiuam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teste) vigeant inualefcantq; calido atq; humido. Corpulentia inquit siue abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est vt corpulentia sequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidum est, & humidum, id est, sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint vel iocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant, vel lati, hoc est, alacri & erecto animo idque maxime ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod faciarum iocosatumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob causam mirifice capiuntur.

Quartum, quod proni admodum sint in Venere: Nimia enim Venus, seu intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinē genituræ, quæ ex sanguinis copia potissima nascitur.

Quintum & sextum, quod conuiuia appetant, vino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquisitissimis, scilicet sui similibus & quibus seruari possint, seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsque quaque rident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Octauum, quod hilares sint ac læto vultu, idq; ob viuidum maxime ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quod blanda plerunque & audita iucunda verba ab ipsorum ore prosuuant, quod & ipsa vtique ob sanguinis benignitatem euenire putandum est, *ὅτι αἱ τῶν ἀνθρώπων καρδιῶν εἰς τὴν ἰσχυρίαν καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.*

Decimum, quod ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & insiram ingenii ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem.

Vndecimum quod nō facile exandescant, præcipientesque in iram ferantur, reprimunt enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui *ὀξύθυμίων* efficit. Vnde eleganter sane flauæ bilis frenura ab Auicenna quarta, primi, capite vigesimo dicitur.

Postremis duobus verbis non solum ex iam

X 4

di

dictis repetuntur quaedam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum, quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni avaritia alieni.

Secundum, quod amoribus sint dediti.

Tertium, quod hilares sint, & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quod ridibundi. quæ quidem omnia sanguinis benignitate conveniunt.

Quantum, quod rubei sint coloris. Humorem enim cuti colorem adfert, quemadmodum li. i. aphor. commentar. 2. Galenus adferit. Et Avicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & nō qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo salis atque acribus utuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus, hic enim lepram portendit.

Sextum, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharædo apud Athenæum libr. 14. δειπνο.) perinde atque sanguis temperati-or, ὀνηθεῖαν, id est, bonos ac candidos mores pariant. Μεγας γδ ἡσυχυρῆς ἐστὶ καὶ βέλαιος ἢ μεσσηνὴ ἀπασιν τοῖς μαθηταῖς παιδιδόξουσι. καὶ γδ ἡθὴ παιδοθεῖα, καὶ τὰς ὑποειδήεις τοῖς γυμνασίοις ἀφ' ὧν ἡγῆται τὸ εὖ εἶναι.

Septimum, quod sunt corpulenti.

Octavum, quod sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.

Ne

Nonnum, quod sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATURA CHOLERICA, siue biliosa.

CAPVT LXXXIX.

E*st humor cholera, qui competit impetuosis, Hoc genus est hominum cupiens praeclere cunctis, Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito cresecunt, Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes, Hi fatui, fallax, irascens, prodigius, audax, Astutus, gracilis, siccus, croceus, coloris.*

Biliosae temperatura notae hoc in loco traduntur.

Ac prima quidem, quod biliosi siue cholericus, quos *χολωδεις* Graeci vocant, prompti admodum sint ad operationes: sed impetu animi potius quam cogitatione faciant omnia. Igneum enim habet colorem, qui impetum & agilitatem ad motiones praestat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita fere ab Auicena scribitur: Cum operationes plene ac perfecte & naturali cursu procedunt, temperatura a qualitatem indicant: cum vero ad superfluos murantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, quod ambitiosi sunt & honorum cupidi, primaesque in conciliis ac confessibus expectant cathedras, adeoque praeferrunt omnibus velint perinde atque ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaque locum sibi quaerit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad insolentiam plerumque & arrogantiam excitat atque inflamat.

Tertia, quod celeris sint mentis ingenique & facile discant, ob calidum nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas cito ac facile suscipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, commentar. 40. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quod edaces sint & multiuori, tum enim formorem habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aerem euacuatur, quam aliis corporibus.

Quinta, quod cito adolescant, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum, hic vero omnes actiones naturales adauget, ergo & eam, qua corpus ad summum incrementum (*duplo* Græci vocant) perducitur. Galenus commentar. 14. aphorism. libro 1. & libro 5. capite 8. de simplic. medic. facultat.

Sexta, quod magnanimi sint illataq; iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maxime ob caliditatis exuperantiã. Parum enim ab vnaquaque re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sint, præsertim in eos à quibus honores se consecuturos sperant.

Octava, quod summa petant, id est ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectet viam.

Nona, quod sint hirsuti; calida enim & siccata

intemperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 10. de temperat testatur, hirsuta est, verum ea in summo, quippe per omnem cutem distatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris non nihil ad cutem adfert, vnde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiose admodum ibidem docet.

Decimum, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, quod præcipites sint in iram, acerbè nonnunquam vehementerq; excandescant & irascantur, ob animosè nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, faciliè bilis commotionem, & caloris in corde feruorem: Lege Galenum cap. 29. & 3. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanitat. tuend. & in li. de causis morborum cap. 2.

Duodecima, quod sint prodigi. in eos potissimè, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimatertta, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent. Galenò libro secundo, caput 12 de temperament. teste.

Decimaquarta, quod sint astuti, & hoc sane ob flux bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quod graciles, id est, macilentii ac rari sint corpulentie, ob exuperantem nimirum & immodice distantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen. comment. 6 libr. 4. aphor.

Decimasexta, quod sicci sint, id est, macri eadè ratione.

Deci-

Decima septima, quod crocci sint coloris, id est, pallidi aut flavi. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flavius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius quam pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: si ubi ad nigrius, nigram reddere bilem ostendit. Ita Galenus libro 4. ca. 7. de sanitate tuenda. Lege eundem commentar. 2. lib. 1. aphorism.

DE TEMPERATURA PHLEG-
matica, siue pituitosa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, lator, breue.

*Phlegma facit pinguem, sanguis reddit modicior:
Otia non studet adire, sed corpora somno.
Sensu hebes, tardus motus, pigritia somnus,
Hic somnolentus, piger et spatio crebriore.
Est huius sensus hebes, pinguis, facie color albus.*

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirmis ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimum sit omnium quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magna ex parte obrundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis vero ratione nervos omnes relaxat languidosque facit: quo fit ut phlegmatici, in quibus hic huius

MOI

mor præualet, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed breuioris staturæ: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue & renue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus seruatur. Cum porro id venæ extra se transmiserint, ubi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sunt, in iis concreſcit, & in adipem sine pinguedinem conuertitur Galenus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deinde, sanguineos esse staturæ mediocris: quicumque enim corporum habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos necesse est esse: id vero est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de symp. caulis, capite 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem viam ad præcreandum fomnum, quam humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quod tardi ac hebetes sint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, &c.

GIZO

Græcis dicta, & discendi facilitas, quam *ἀποθεω* iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis, nempe à frigiditate & humiditate exordium suscipiunt, Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22. artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium est non mouere: humidi vero, relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somnulosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quod multi sputi: frigiditas enim in eis probe concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minime vigeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe 39.

DE TEMPERATURA

Melancholica.

CAPVT XCI.

Restat adhuc tristis cholera sustans a nigrae
 Qua reddis prauos, persistes, pauca loquentes,
 Hi vigilant studio, nec mens est ædita somno.
 Actuant propositum, sibi nil reputant fore tutum.

Inud-